

LIŚCIE (388) sb n

-é (6), -e (4); -é *Oczko, KochPieś, KochFrag, też SienLek* (3), *Calep*; -e *OpecŻyw, MurzNT, PudłFr* [w rymie].

N liścié (105); -é (1), -e (1), -(e) (103). ◇ *G* liściã (131); -ã (62), -a (1), -(a) (68); -ã : -a *SkarŻyw* (3:1). ◇ *D* liściu (4). ◇ *A* liścié (73); -é (6), -e (2), -(e) (65). ◇ *I* liściém (54), liścim (5); -im *BielŻyw*; -em : -im *BielKron* (3:2), *SienLek* (1:2); ~ -ém (1) *PudłFr*, -em (1) *KochFr*, -(e)m (52). ◇ *L* liściu (16).

Składnia przydawki zawsze typu: *to liście*. *Składnia orzeczenia* typu: *liście jest, było* (57), *liście są, były* (8); *sg*: *WróbŻółt, LibMal, Leop, BibRadz, RejAp* (7), *BudBib, WierKróc, Oczko, ArtKanc, WitosłLut* (2); *pl*: *Mącz* (3), *PudłFr, SkarKazSej*; *sg* : *pl FalZioł* (40:3). *Zaimek anaforyczny w zdaniu złożonym*: *go, z niego, im, pod nim* (5) *FalZioł* (2), *SienLek, RejAp, RejZwierc, z nich HistAl*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) *i XVIII w.*

Coll. od list 'liść'; *niekiedy: gałęzie wraz z liśćmi; folia PolAnt, Mącz, Vulg, Cn* (388) : *OpecŻyw* 74; *to ziele [...]* nafienna y lifcia drobnego ma barzo wiele. *FalZioł* I 115b; *OSet* ieft dwoy/ [...] drugi wilgotny ktori rofcie [...] nad łamemi rzekami thak iż liście iego po wodzie fie łciele *FalZioł* I 147d, I 23d, 24a, 25b, 26c, 39a (20); *BielŻyw* 68; *WróbŻółt* Bv; *day* łzyą thak trząłzła yak łzyą tha olfycza trząłła poky belo lyfzczie nanyey *LibMal* 1544/86v; *HistAl* L2v; *A* gdy vyzrał z dáleka figowe drzewo/ na ktorym było liście/ przyšzedł pátrzyć ázaby był co na nim nalazł/ y gdy do niego przyšzedł/ nic nie nalazł/ iedno liście/ bo niebył czas figam. *BibRadz* Mar 11/13; *Domy máią mále* iáko budki liścim przykrywáne. *BielKron* 446, 276v, 448v, 452v; *pampinarius palmes, Sofzik winny/* który tylko liście rodzi á yagód nic. *Mącz* [274]d, 28a, b, 60d, 71a, 119c (26); *SienLek* 64; *HistRzym* 66v; *RejZwierc* 170; *CzechRozm* 88v; *Oczko* [43]; *CzechEp* 206; *KlonŻal* Dv; *Teraz drzewá liście ná* łye wzięły *KochPieś* 3; *Calep* 428a, [750]a; *KochFrag* 20; *WujNT Matth* 21/19, *Mar* 21/13 [2 r.]; *Tych wyniołłe gałęzie precz fie rościągáią [...]* Ná ktorych piękne liście vftáwnie iędrnieie *WitosłLut* A3v.

Na oznaczenie dwóch (a nie wielkiej ilości) liści (1): *pręt cienki á niedługi/ [...]* węzłowaty przykthorich liście wyráłtha dwoie to ieft z iedney łtrony ieden liłt á z drugiey łtrony drugi liłt *FalZioł* I 107c.

W połączeniu z nazwą rośliny lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: ai (21), *G sb* (3); *liście + określenie* (16), *określenie + liście* (8)] (24): *FalZioł* I 26c, 76b, 80b; *BibRadz* Gen 3/7; y utworzone były oczy ich (iáko czárt powiedział) iż vřzrzelí nágość łwoię. *Przeto* vczynili łobie winniki z liścia drzewá Figowego. *BielKron* 1v, 441v; *Mącz* 48a, 55a, 186a [3 r.], 214a, 261c [2 r.] (12); *vplotłzy łobie* gruby łáncuch z páłmowego liścia łciągáńł mocno łędzwie łwoie/ ták iłz rány fie ná łciele poczyniły *SkarŻyw* 29, 29 marg, 52, 261; *Calep* [750]a, [587]b.

W połączeniach szeregowych (5): *HistAl* Kv; *ten* który łtworzył z niczego Niebo y ziemię/ *Gory* y *przepálci/ Powietrza* y *wody/ drzewá/ liłcia/ y trawę/ y łiebie*. *GroicPorz* aa2; *Mącz* 291b; *SkarJedn* 370; *GrabowSet* H4v.

W porównaniach (10): v ktorych drzewá łą tákowe iż liście máią iáko wełnę napiękniefzł ktre on lud zbierał/ á łzaty łnich czynili. *HistAl* H7v; á gwiazdy pádáły z niebá ná ziemię/ ták iáko z drzewá Figowego páda liłcie *RejAp* 62v, 64 [2 r.]; á to fie włzytko otrząłnie ł łiebie/ iáko gdy wiátr otrząłnie liłcie z drzewká onego *RejPos* 39v; á domy y potomłtwá ich/ iáko liłcie z drzewá bywáią

z wiatrem rośprózione. *RejPos* 163, 6; Bo iáko ná drzewie liście zielone [*sicut folium fructificans in arbore viridi Vulg*] iedno opada á drugie roście/ ták to co lię z ciała y ze krwi rodzi/ iedno íchodzi á drugie náftawa. *BudBib Eccli* 14/19[18]; Gdyż sieći rozłtáwione [*drapieżliwy smok stanu ludzkemu przeciwny*] Ma/ gęłtże sídła wędy/ Niż liście w leśiech wżędy *GrabowSet* R3v; Niema świat nie trwálęgo: [...] Iáki liścia/ táki íest rodzaj y człowieczy. *KochFrag* 15.

W charakterystycznych połączeniach: liście bobkowe (4), broskwiniane, chropawe, cudne, dębowe, długie, drobne, fałdziste, figowe (drzewa figowego) (2), gęste, kędzierzawe, koryjandrowe, kończyste, kosmate, natęchłe, nawodne, oliwne (3), ościste, palmowe (4), piękne (2), przedługowate, rozmaite, szpiczaste, szerokie (3), wąskie, wielkie, winne (winniczne) (6), włoskiego kopru, wrzosu; odłamanie liścia, przepłonienie, przerzedzenie; pełny liścia (6); na wierzchu liścia, cień od liścia, gęsty; łańcuch z liścia (2), suknia, wieniec, winnik; pręt z liściem, rozga; liściem obeszły, przychędożony, liście jędrnieje, poschnie, ściele się, ubronią [kogo od czego], wyrasta; podeśtać liścia; z liścia upleść (upleciony); obłamować (odłamować) liście (2), obrzynać, oczosować, otrząsnąć, rodić, rozkładać, spleść, strychować, na się wziąć, złupić; odziać się w liście; liściem nakrywać (pokrywać, przykryć, zakrywać się, przykrywany, przykryty) (8), naścielać (nasłany) (2), przybierać, przyodziewać (przyodziany) (2), żywić się; przerzedzony w liściu.

Przysłowie: Leć serce zniewieściałe/ y liście więc ítráfzy *WierKróc* B; *ArtKanc* M5; *SkarKaz* 314b.

Fraza: »liście (o)padnie (a. (o)pada, a. padają, a. opadły); liście [A] padać; opadać z liścia; liścia padnienie; liście opadałe« = *folium defluit; defluens folium Vulg; cadunt a. procumbunt folia; decaulescere, deperdere folia Mącz* [szyk zmienny] (8;1;1;1;1): *WróbŻółt* 1/3; *Leop Is* 1/30; *Mącz* 28d, 42b, 70b, 93a; *RejAp* 62v, 64, 188; Leżą łąki po íwoich kwiatkách owdowiałe/ Leży liście pod íwymi drzewy opadałe. *WitosłLut* A5v; *SkarKaz* 314b; Pátrźcie ná blifką fásiedzką ziemię Węgrow niegdy bogátych y możnych. [...] iáko ná dąb z ktorego liście opadły *SkarKazSej* 682b.

Zwroty: »liście puszczać (a, wypuszczać, a. (wy)puścić)« = *dimittere folia Mącz; folia emittere, foliis luxuriare Cn* [szyk zmienny] (5): *FalZioł* I 104c; Gdyby iufz gałasz íei młodocianą była/ i puścia liście [*germinet folia*]/ wiécie że iufz lato blifkié íest *MurzNT* Mar 13/28; *Mącz* 226b; *WujNT Matth* 24/32, *Mar* 13/28.

»liście tracić« (1): Táki podobien będzie drzewu porzécznemu/ Które przynosi co rok owoc pánu íwemu: Liścia nigdy nie trácąc/ choć zła chwila przydzie *KochPs* 3.

Wyrażenia: »liście z drzewa, drzewa« = *folia ligni Vulg* [szyk 6:2] (6:2): *HistAl* I6, Kv, K7; *BielKron* 1v, 276v, 447v; á od íłońcá/ z drzewá vbronią cie liście. *PudłFr* 12; *WujNT Apoc* 22/2.

»liście suche« (1): *Tomentum circense ex arundinibus concisis factum quod erat stramentum plebeiorum in circo Romano*, W niektórych ítronách liściem fuchym náścielaýą. *Mącz* 458a.

»zielone [= świeże, młode] liście; liście poczynają zielenieć się« = *virentia folia Vulg* [szyk 3:1] (3;1): Ale ona [*golębica*] przyłeciála do nie⁸⁰ kwieczorowi/ niofąc rozgę oliwną z zielonym liściem w vítách íwoich. *Leop Gen* 8/11; *Mącz* 137c; *BudBib Eccli* 14/19; *PudłFr* 12.

[Zestawienie: bot. »ustne liście«: Vítne liście. *SienHerb* E3#. Cf »list ustny«.]

Szeregi: »gałąź (a. gałązki), (i, albo) liście; gałąź z liściem« [szyk 5:1] (4;2): Frons, Gałąś wełpołek sliściem/ to yeft zielona á máyowa różgá. *Mącz* 137c, 137c, d, 262d; Potym kiedy fie rozrofcie/ niepotrzebne gáłąłki y lifcie gdzie go wiele obrzynay *RejZwierc* 107v; *Calep* 436b.

»kwiecie (a. kwiaty) i liście« [szyk 2:1] (3): *FalZioł* I 114c; *Mącz* 214a; á obfítóść wżzego Przeniešie liczbę kwiatów/ y lifcia różnego. *GrabowSet* K4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»liście a (i) latorośli; latorośl z liściem« (2;1): Pampineus, To co z lifcia á z latorośli winnych yeft. *Mącz* [274]d, [274]d [2 r.].

»((a)ni) liście i (a, (a)ni) owoc; (telko) liście bez (a. przez) owocu« = *fructus et folia Vulg*, *PolAnt* [szyk 8:6] (11;3): *TarDuch* B7; *HistAl* K8, L2v; *Leop Eccli* 6/3, *Apoc* 22/2; *BibRadz Apoc* 22/2; I Ako drzewo wżelkie/ ktore fy na Wiofnę niemiażdzy/ ni lifcia ani owocu ná lato przyniešie: thákież fámicá człowiek *SienLek* 108; ábowiem wody ich pochodzą z mieyfcá świętego/ á będzie owoc ich ná pokarm/ á lifcie ich ná lekárftwo. *RejAp* 188, 187v, 188; *BudBib Dan* 4/21; *WujNT* 89, 252, *Apoc* 22/2.

W przen (4) : A nie dofcyć ná tym/ áby tylko łam rofl tym kákołem/ ále iefzcze rozfzyrza lifcie fwoie *RejPos* 54.

Wyrażenie: »kwitnące liście« (1): ta na fkonanyu [gołębica = *Maryja*] fzwytą rozgá olywną criftufa zmylofyerdzya uyelkyego wczyelonego wkwythnączym lyfzczycu bo łalky a moczy pełnego wzyuoczycze przynyofła y pokoy zyemy obyauyla od bogá *PatKaz III* 100v.

Szereg: »liście a latorośli« (2): iż by nie byłá ołobna łáłká á miłofierdzie Páná tego nád thym nędznym ofiewkiem fwoim/ trudnoby miał wytrwáć od ták gęftego kákolu tego/ [...] gdiż ták fzyroko ná wżytek fwiát rofciağnął nád nim lifcie fwoie á latorośli fwoie. *RejPos* 54, 54v.

Przen: *metonimicznie*: *Drzewo, krzew* (2) : GOfcicu/ fiáđż pod mym lifcielem/ á odpoczni łobie *KochFr* 43.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy rośliny (1): Tám będziefz fiedział pod chłodnicą twoią/ pod iáblónią y winnym lifcielem twoim. *SkarKaz* 551a.

a. *Używane w lecznictwie i w kuchni [w tym: czego (54)]* (217) : Też lifcie tego ziela ftłuczzone á na opuchlinę przyložone iefth barzo dobre *FalZioł* I 35a; BŁufzcz/ lifcie iego iefth godne ku lekarftwam *FalZioł* I 47c; Mikołáiek iefth rodzaj cierniowy ktorygo lifcie bywa pożywane wmiáfttho fżpinaku z infzem lifcielem ktorego ludzie pożywaią/ á tho lifcie daie krew dobrą. *FalZioł* I 68c, I 12d, 13a, 15b, 16c [2 r.], d (49); Albo fok rućiany wvżzy mu ley/ á ono lifcie tłuczzone/ ná fkroni mu przykláday. *SienLek* 54, 17, 73v, 161v.

W połączeniu z nazwą rośliny lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: ai (110), G sb (38), z + G sb (2); liście + przydawka (131), przydawka + liście (19)] (150): á potim vwarz kwiatkow z lifcielem włofkicy wierzby á ftrochą bobrowych ftróiw y z ocztem/ á thym łobie okładay członek thaiemny *FalZioł* I 25c; Też lifcie Iefionowe przeciwi fie iadowi *FalZioł* I 53c; Wezmi babki lifcia/ vtłucz ią w moźdżerzu *FalZioł* V 84; wezmiż lifcia fwieżego z młodey dębczyny/ [...] wirzby czyrwoney lifcia/ [...] warz tho wżythko *FalZioł* V 101v, I 9a, 15d, 17d [3 r.], 19c, 22b (86); Liście ćwikłáne wárzyć w wodzie z miodem y iefć *SienLek* 17; tákież vtłucz lifcia dębowego/ á wyciśni téż fok s niego/ thy fok wępół zmiefzawfzy pomázuy nim ftáwy ktoré cie bolą. *SienLek* 130; Albo vřmaż řlázowego

liście w oliwie/ á ná ípárzelińę przylož. *SienLek* 135v, 37v, 38v, 55 [2 r.], 56v, 58 (39); Nác rzepną/ liście kápuftne/ po gorách fułzyć *GostGosp* 76. Cf *Wyrażenia*.

W charakterystycznych połączeniach: liście babczane (*babki*) (4), *bielonowe* (9), *bluszczowe*, *bobkowe* (7), *boragowe* (4), *bożego drzewka*, *brzoskiniowe* (2), *bukwicowe*, *bzowe* (9), *czemierzyce*, *ćwiklane* (*ćwikielne*) (6), *dębowe* (z *młodej dębczyny*) (4), *drzew(k)a* (3), *dziwanny* (2), *fijolkowe* (2), *gorczyczne*, *izopowe*, *jaworowe*, *jeleniego języka*, *jesionowe* (3), *kaparowe*, *kapustne* (2), (z) *kobylego szczawiu* (2), *konikowe*, *kopytnikowe*, *kuklikowe*, *lelijowe* (2), *łobodziane*, *lukowe*, *majoranowe*, *makowe* (2), *malinowe*, *marchwie polnej*, *marunowe*, *miętczane*, *mikołajkowe*, *miodunczane*, *nawrotu*, *noc i dzień* (3), *oliwne*, *omanowe*, *ostrożyny*, *paproci*, *pasternakowe*, *pięćparcie*, *pięćperstowe*, *piotruszczane*, *pokrzykowe*, *pokrzyw(ia)ne* (5), *pozimkowe* (2), *psinkowe*, *rozmarynowe*, *ruciane* (2), *rzepikowe* (2), *rzepne*, *senesowe*, *soldanelle*, *szawiny*, *szczyrowe*, *ślazu* (*ślazowe*) (13), *topolowe*, *trłyczowe*, *wężownika*, *wi(e)rzbowe* (*wierzby*) (11), *wilczego łyka* (3), *winne* (2), *włoskiego kopru* (3), *włoskiego orzecha*, *wrotyczu*, *ziela* (5), *żorawin(owe)* (2); liście *chłodzi*, *godzi się* (*jest godne*) *ku lekarstwu* (8), *jest użyteczne*, *wchodzi w lekarstwa* (*lekarские rzeczy*) (2); liście *jedzone* (2), *pożywane* (2), *przyłożone* (*włożone*) (8), *starte* (3), (*s*)*tluczzone* (*przetłuczone*) (9), (*u*)*warzone* (20); *moc liścia*, *smak*; *parzenie z liścia*; *nakłasc liścia* (3), *nasłac*, *natłuc* (*utłuc*) (4), *nawarzyć* (2), *nawiercić*, *pic*, *pożywać* (2), *przyprawić* (2), *usmażyć*, *włozyc* (3), *wziac* (18), *zakusic*; liście *kłasc* (*przykładać*, *przyložyc*) (7), (*na*)*moczyć* (2), *stłuc* (3), (*u*)*suszyć* (2), *uwiercić* (*zwiercić*) (5), (*u*)*warzyć* (14), *wziac*, *zetrzec*; liściem *okładać* (2); *moc w liściu* (3).

Wyrażenia: »kołaczki z liścia« [z *nazwą*] (1): kthorzy czynią kholaczki z iaiecz y z liścia *Nocz y dzień*/ á thych kołaczkow *pożywaią* dla bolenia *żoładkowego* *FalZioł* I 99c.

»młode liście« (1): Ktemuż *młode liście bielonowé/ z białkiem ftłukfzy zmiełzac* *SienLek* 122v.

»plastr (*a. emplastr*) z liścia« [w tym: *uczynić*, *uczyniony* (6); z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy* (6)] [*szyk* 7:3] (10): Też *emplastr z liścia bielonowego z ocztem ftłuczony/ na wrzedzienice pierfi białem głowa^m ielth wyborny*. *FalZioł* I 65c, I 49c, 119a, 122d, 136b, 150a (10).

»proch z liścia« [w tym: *uczyniony* (2); z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy* (4)] (7): *FalZioł* I 82b, 108d, 135d, 136b, 141b; *Wątrobę bárzo síli/ zdrowi/ y od zgniłosci záchowywa/ gdy kto proch z iemioły dębowey/ álbo z liścia/ wczymkolwiek ije álbo pije*. *SienLek* 88v, 73v.

»sok z liścia, liścia« [w tym: *wycisnąć*, *wycisniony* (4); z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy* (11)] (10:5): *Theż fok liścia Bielonowego pomaczany na oczi/ boleć gich y płynienie nieczyłtołci knim załtanawia*. *FalZioł* I 65b, I 53c, 65c, 76b, 83d, 85c (14); *I to téz ná rány końłkié niepodleyfzé lékárftwo: wycisni fok z liścia bzowégo/ á nápal popiołu ze psich głow/ onym fokiem ránę wymyway/ á potym popiołem záfyp* *SienLek* 185v.

»liście świeże« [*szyk* 3:1] (4): *FalZioł* I 53b, V 101v; álbo liście fámo świeże [*podróznika*] *zetrzec/ á z iáycy przez dziewięć dni ieść* *SienLek* 59v, 85v.

»z liścia wod(k)a« [z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy*] (2): *Z Winnych fkorek woda albo z liścia, gdi ią pije w gorączkach/ chęc ku iedzeniu dawa* *FalZioł* II 13a, II 15b.

»zielone [= *nie zwiędle*] liście« (2): á przeto liście ma być kładziono albo brano w *lekarftwie* *anawięczy* *zielone liście Kuklikowe* ma być w *zwyczaiu* *FalZioł* I 58a, I 126c.

a. *Igliwie (1)* : Nafza Sołnia polka ty moczy włafne ma/ ie y mocz ieft w lifciu/ w fkorze/ w żywicy *FalZioł* I 115d.

b. *Miseczka orzecha laskowego (1)* : Frondem putridam a nucleis succernito, Obierz yądrká od Orzełzin álbo liścia nátęchłego. *Mqcz* 49c.

Cf **LIST**, [**LIŚCIEWIE**]

ZCh